

**Baluwa inandi yanga Paolo
yavalembidile
Vakolinso
Ulongoledi wa baluwa inandi
ya Vakolinso**

Baluwa inandi ya Vakolinso ìlembwije na Ntume Paolo mmwaka fulani, pepi na mwaka wa 55 kutandikila mwaka wavelekwejije Yesu Kilisto (sula ya 1:1). Aino nni baluwa inandi n'dibaluwa dimbili dilembwije na Paolo kwa vakúkulupila va imanga ya ku Kolinso. Yònekana kuva, Paolo álembile baluwa aino mmahiku lachiikala ku Efeso. Kwa kuva, m'baluwa aino ahawile kuva, àmbeikala pa Efeso mpaka paimbehwika sikukuu ya Pentekoste koka avaongele Vakolinso, bada ya kupitila chilambo cha Makedoniya (sula ya 16:5-9).

Baluwa aino nni majibu la Paolo kupapatana na ujumbe wanaupwechedile kuhaloka kwa vakúkulupila fulani kwamba mambo lakáfala lachitendeka nnikuwa lyavo, mambo anelo nni pamo na mahapukano na umalaya. Imanga ya ku Kolinso ínimaikana namene kwa vitendo vya umalaya utolomedíle, bahi nanga paikanganwa kwona kuva likuwa lya vanu vankulupíla Yesu lya anepo uliva na tabiya malinga anedyo. Uchocho, baluwa inandi ya Vakolinso ìvele na sula ìmaikana namene ilonjeléla itamwi (sula ya 13).

Uinjipihwa wa baluwa inandi ya Vakolinso

1. Sula ya 1:1-9, Paolo àvasalimila Vakolinso na kunshukulu Nnungu kwajili yavo.
2. Sula ya 1:10-4:21, Paolo àsugulikila ujumbe waupwechedile wamba mahapukano nnikuwa anelyo la vanu vankulupîla Yesu va ku Kolinso.
3. Sula ya 5-6, Paolo àsugulikila swala lya mahapukano na vitendo vivatendelanila vya kusitakilana vene kwa vene.
4. Sula ya 7-15, Paolo àhumya maelekeso layâmba ulombi na kudihumija sadaka disanamu na namuna ya kutenda ibada pamakojo na dinujo dya Umumu Wanaswe na mambo layâmba kufufuliwa.
5. Sula ya 16, Paolo àmalilila kwa kuhumya maeleso kwamba mambo fulani lavalembelewa vatende, na mambo lannyâmba chihi mwene.

Ntandiliko wa baluwa yanga Paolo

¹ Baluwa aino ìhaloka kwang'une Paolo na kwa nkúkulupila nnyetu Sositene. Nangu ñnitandolwa kuva ntume wanga Yesu Kilisto kwa kutamwa kwake mwene Nnungu. ² Ninnembilanga mwenu, mmanu mma Nnungu munkulupîla Yesu mma aneko kuimanga ya ku Kolinso, mmanu muhahuliwîje kwa kulundanywa kwenu na Yesu Kilisto, na mutandolwejîje na Nnungu kuva mmanu vake. Uchocho, baluwa aino nni kwajili ya vanu vammalele va kila pachinu vayûwa kwa lina lya Nang'olo wetu Yesu Kilisto, Nang'olo wa tuvammalele.

³ Nĩnnyuwilanga inema na amani kuhaloka kwa Atata wetu Nnungu na kwa Nang'olo wetu Yesu Kilisto diĩve pamo na mwenu.

Sukulani

⁴ Nĩnshukulu Nnungu maduva lammalele kwajili yenu mwenu ing'anya ya inema yake yampele mwenu kwa indila ya Yesu Kilisto. ⁵ Kwa kuva, kwa kulundanywa kwenu na Yesu Kilisto mwenu mũnjaliwa kwa kila namuna, asa kila namuna ya itangodi na kila namuna ya imadi. ⁶ Anelyo ĩmaiha kuva, achila chitunnyauidile mwenu kumwamba Kilisto nni muhiu. ⁷ Bahi uhiku auno umuhwenaha kulindilila kwa hamu ing'ulu kwonekana kwa Nang'olo wetu Yesu Kilisto, nanga pamusikikila inujo yoheyo ya chinnungu. ⁸ Nang'e njo ambentenda mwenu muhwinge mpaka kuntululilo uchinga munaonekane na likosa lyohelyo nniduva anelyo lyambekwida Nang'olo wetu Yesu Kilisto. ⁹ Nnungu achiatende uchocho kwa kuva, nang'e anakulupika, na njo anchemĩle mwenu uchinga mukumilane na Mwanawe Yesu Kilisto Nang'olo wetu.

Kuyavanyika kwa vanu vankulupĩla Yesu

¹⁰ Mmakukulupila avangu, chonde mbènkunnyuwanga kwa lina lya Nang'olo wetu Yesu Kilisto, mupilikanane uchinga lanapwawe mahapukano kwenu mwenu. Mũũve chinu chimo na kukudungila ulamo. ¹¹ Kwa kuva, nangu ñnipilikana habali dyenu kuhaloka kwa vanu vanji va nng'ande mwanga Koloe, kuva mmakukulupila avangu, munalumbana. ¹² Nangu ngũtangola uchocho kwa kuva, kila

munu mmwenu àhaua chihi chakameke mwene. Yunji àhaua kuva, “Nangu wanga Paolo,” na yunji àhaua kuva, “Nangu wanga Apolo,” na yunji àhaua kuva, “Nangu wanga Petulo,” na yunji àhaua kuva, “Nangu wanga Yesu Kilisto.”¹³ Dachì, mùtenda kuva Kilisto àniyavanyika? Dachì, Paolo njo avambwîje munsalaba kwajili yenu? Dachì, mùbatiswije kwa lina lyanga Paolo? ¹⁴ Nangu nanshukulu Nnungu kwa kuva nikánam'batisije kananga munu yumo mmwenu ikànavè chihi Kilispo na Gayo. ¹⁵ Bahi nanga munu woheyo ambehulûla kuhaua kuva mwenu mùbatiswije kwa lina lyangu. ¹⁶ Nni muhiu kuva, nangu nivabatisije vanu va nng'ande mwanga Stefana, henga upunda anepo nikámala kuva pàvele munu yunji ungum'batisije. ¹⁷ Kwa kuva, Kilisto akángutumile unabatisa, henga àngutumile unayanjaja Malove Lambone bila kutumila malove la kukumba la lúnda lwa vanu, uchinga ujumbe wâmba kuhwa kwanga Yesu Kilisto munsalaba unakohe dimongo dyake.

Kilisto nni Lúnda na dimongo ya Nnungu

¹⁸ Kwa kuva, ujumbe uyâmba kuhwa kwanga Yesu munsalaba, kwa avala vahochêla ùvalangiwa chihi kuva uvelu, henga kwetu hwetu tupôhwa nni dimongo dya Nnungu. ¹⁹ Kwa kuva, ìnilembwa Mmalemba Lanaswe kuva,
 “Nìmbekwondonganga lúnda lwa vanu vavêle na lúnda,
 na kudiyahila kulehu ding'ano dya vanu vavêle na ding'ano.”

20 Àvele kwachi nano munu avêle na lúnda? Àvele kwachi nano nkúhunda Sheliya ya Musa? Àvele kwachi ayula amaîte namene matahukano mmahiku alano? Nnungu ànilanguja lúnda lwa chilambo achino kuva nni uvelu chihi!

21 Kwa kuva, kupapatana na ukulu wa lúnda lwa Nnungu, vanu nanga pavanahulwile kummala Nnungu kwa indila ya lúnda lwavo vene. Henga Nnungu ànikatapaliwa kuvapoha avala vankulupîla kupitila ujumbe utuyanjaja, ujumbe wonekâna kwa vanu vavêle na lúnda kuva nni chinu cha chivelu. 22 Ing'anya Vayahudi vâlembela valangujwe vimaiho vya masaibu na Vagiliki vâtaha lúnda, 23 henga hwetu tûhubili kuva, Yesu Kilisto ànivambwa munsalaba. Ujumbe anewo kwa Vayahudi wònekana kuva chinu cha kusunaja na kwa vanu vakávele Vayahudi vòna chihi uvelu. 24 Henga kwa avala vachemwîje na Nnungu, ikáva Vayahudi au Vagiliki, Kilisto nni dimongo na lúnda lwa Nnungu. 25 Kwa kuva, chinu chivalangîwa kuva uvelu wa Nnungu, chivele na lúnda kupunda lúnda lwa vanu, na chinu chionekâna kuva nni ididimangi ya Nnungu, chivele na dimongo kupunda dimongo dya vanu.

26 Mmakukulupila avangu, himukilanga chimunavele apala patandi pamunachemwije na Nnungu. Ukâpima kwa chipimo cha chimunu, akee vanu vohe mmwenu vanavele na lúnda, na akee vanu vohe mmwenu vânavele na dimongo, na akee vanu vohe mmwenu vânavele na vyeo. 27 Henga Nnungu àvatondwele vanu va chilambo achino vaonekâna kuva mavelu uchinga avataye dihoni avala vavêle na lúnda. Na àvatondwele vanu

va chilambo achino vaonekâna kwa vanang'o kuva vakávele na dimongo dya kutawala, uchinga avataye dihoni vanu vavéle na dimongo dya kutawala. ²⁸ Nnungu àvatondwele vanu vaonekâna pameho pavanu kuva vakee vanu va hali-hali, vanu va kusalauliwa, vanu vakee vamana, uchinga ávasulupuhe vanu vaonekâna kuva vamana. ²⁹ Átendile uchocho uchinga munu woheyo analilombolele muyo mwa Nnungu. ³⁰ Nnungu mwene njo ánnundanije mwenu na Yesu Kilisto, nanang'e ántendile Yesu Kilisto kuva lúnda lwetu. Kwa kupitila kwanga Yesu Kilisto, Nnungu átuvalangidile hwetu kuva tuvambone pameho pake, na kututenda kuva tuvanaswe na kutukombola mmasambi. ³¹ Malinga chilahaula Malemba Lanaswe kuva, “Munu alembêla kulyona, bahi alyonele Nang'olo.”

2

Lúnda lwa Nnungu

¹ Mmakukulupila avangu, nangu pannaidile kwenu mwenu unannyubilila habali ya ujumbe wa Nnungu upihíke, nangu nanga pannatumidile malove la kukamajanga wala lúnda lwa vanu. ² Kwa kuva, pannavele pamo na mwenu ngwámwile ngulekane na lammalele langulamaite, nkuhubili chihi habali dya Yesu Kilisto avambwîje munsalaba. ³ Nangu ngúvele pamo na mwenu akuno nguvèlè nimpole, ungunnyopa Nnungu na kutetemela. ⁴ Mahubili langu na ujumbe wangu nanga pavinavele na

lúnda lwa chimunu wala malove la kuvakumba vanu, henga vímaihwa kwa dimongo dya Umumu Wanaswe. ⁵ Ngútendile uchocho uchinga ing'ulupa yenu ilisingilè dimongo dya Nnungu, na akee lúnda lwa chimunu.

⁶ Pamo na anelo, hwetu tütumila malove la lúnda kwa vanu avala vahwingîle muing'ulupa, henga lúnda anelwo akee lwa chilambo achino, na wala akee lúnda lwa vatawâla va chilambo achino vambekwondôngwa. ⁷ Hwetu tuyanjaja lúnda lwa Nnungu, lúnda lupihîke pameho pa vanu, lúnda lwanakudungidilè Nnungu kwajili ya ukulu wetu kabla chilambo chikanaumbwa. ⁸ Wala nanga nkulu yumo muvakulu va chilambo achino anakameke lúnda anelwo. Kwa kuva, kuikave uvakameka lúnda anelwo vakanamambe mun-salaba Nang'olo wa ukulu. ⁹ Malinga chivalembile Mmalemba Lanaswe kuva,
 “Wala nanga munu awahîte kuvyona,
 wala kuvipilikana,
 kananga kuvihimukila muntima mwake,
 vitukutuku avila Nnungu vyavavikidile avala vantâmwa.”

¹⁰ Henga Nnungu ánitupihulila mambo anelo kupitila Umumu wake Wanaswe. Kwa kuva, Umumu Wanaswe ànaloleha kila chinu, ata makudungilo la Nnungu lapihîke mwalehu. ¹¹ Nnani ahulûla kumala mawaso la munu yunji ikà nave chihi isungu ivêle nkati mwake? Uchocho, nanga munu amâla mawaso la Nnungu ikà nave chihi Umumu wa Nnungu. ¹² Umumu Wanaswe utumpwechedile akáhaloka nchilambo achino, ila àhaloka kwanga Nnungu uchinga atuhululihe kumala àlalá látwing'île Nnungu.

13 Bahi patunnyaulila mwenu mambo anelo, nanga patutumila malove la lúnda lwa vanu. Henga tütumila malove latuhundwije na Umumu Wanaswe, utuhaulisa uhiu wa mambo la chinnungu kwa malove la chinnungu. 14 Bahi munu atawalíwa na mambo la pachilambo achino akáhulula kulakubali mambo lahalôka kwa Umumu wa Nnungu kwa kuva, àlona kuva lachivelu. Munu aneyo akáhulula kulamala mambo anelo ing'anya làkamekeka chihi chinnungu. 15 Munu wa chinnungu ànahulula kulaloleha mambo lammalele, henga nang'e nanga pahukumiwa na munu woheyo. 16 Kwa kuva, Malemba Lanaswe làhaua kuva, “Nnani aumaîte ntima wa Nang'olo? Nnani ahulûla kunnyunda?” Henga hwetu tûnivanawo ntima wanga Yesu Kilisto.

3

Kuyavanyika kwa vanu vankulupîla Yesu

1 Mmakukulupila avangu, pannavele pamo na mwenu, nangu nikanahulwile kutangola na mwenu muchi mmanu mma chinnungu. Henga ngúlembelewa ngutangole na mwenu muchi vanu vatawalíwa na mambo la pachilambo au malinga mmakanunu mmahundo langa Kilisto. 2 Nínkumbijije mavele, na akee chakulya chikamile, kwa kuva, múvele mukànambichihulula anecho chakulya chikamile. Na ata vino mukáchihulula, 3 ing'anya bado ñmechinkutawaliwa na mambo la pachilambo. Kwa kuva, wiu na ing'ondo vîvele chihi nkupwawa mmwenu. Dachì, mambo anelo lakálanguja kuva mwenu ñmechinkutawaliwa na

mambo la pachilambo, na muikalanga muchi vanu vatawalîwa na mambo la pachilambo? ⁴ Kwa kuva, kila munu mmwenu àtangola chihi lyake, yunji àhaua kuva, “Nangu wanga Paolo,” na yunji àhaua kuva, “Nangu wanga Apolo.” Dachi, chinu anecho chikálanguja kuva mwenu mèmehinkutawaliwa na mambo la pachilambo achino?

⁵ Dachi, Apolo nnani? Na Paolo nnani? Hwetu nni tuvatumishi chihi tuva Nnungu, tuntendîle mwenu mupate kunkulupila Yesu. Kila munu muhwetu àkodile chihi madengo lapewije na Nang'olo. ⁶ Nangu napandile dimbeyu, na Apolo nkumwadilangila medi, henga Nnungu nni aditendîle dimele na kukulumuka. ⁷ Bahi apânda dimbeyu na ayula amwadilîla medi, vammalele vakávele mana, wamana nni Nnungu ahululîha dimbeyu dimele na kukulumuka. ⁸ Ayula apânda dimbeyu na ayula amwadilîla medi vammalele nni chinu chimo, na Nnungu àmbemwing'a kila munu inudyo yake kupapatana na madengo lakodile. ⁹ Kwa kuva, nangu na Apolo nni amadengo tùvá Nnungu, na mwenu mùlandanywa na welu wa Nnungu na ing'ande yake.

¹⁰ Kwa inema yaning'ile Nnungu, nangu ngùvele muchi nkúdenga kwenu mwenu. Ngùdengile nsingi malinga nkúdenga avêle na lúnda, akameke kudenga saana. Na hambu munu yunji àdenga muha mwa nsingi anewo, henga kila munu àlembelewa alolehe saana namuna chadenga. ¹¹ Kwa kuva, nanga munu ahulûla kudenga nsingi wohewo ikànave chihi aula udengwîje, na anewo nsingi nni Yesu Kilsto. ¹² Munu woheyo ànahulula

kudenga muha nsingi anewo kwa kutumila sahabu au madini la dihela au mayanga lagalika au milandi au mahamba au wahi. ¹³ Henga liduva lya hukumu nni limbetênda uwonekane uwambone wa madengo la kila munu. Kwa kuva, liduva anelyo pambehumila moto, na anewo moto njo umbeipîma na kulanguja uwambone wa madengo la kila munu. ¹⁴ Ikàva anecho chadengile munu munsingi anewo chikambekupya moto, bahi munu aneyo àmbepwechela inujo. ¹⁵ Henga ikàva achila chadengile munu chimbekupya, bahi munu aneyo àmbepata asala, henga mwene àmbepohwa muchi munu apôhwa mmoto.

¹⁶ Dachi, nkámaite kuva mwenu nni Ing'ande ya Nnungu, na kuva Umumu wa Nnungu àikala nkati mwenu? ¹⁷ Bahi munu akàyondonganga Ing'ande ya Nnungu, Nnungu nanang'e àmbemwondonganga munu aneyo, kwa kuva, Ing'ande ya Nnungu nni yanaswe, na ing'ande aneyo nni mwenu mmene.

¹⁸ Munalilambilange mmene, ikàva munu woheyo mmwenu àlyona kuva àvele na lúnda lwa chilambo achino, àlembelewa alitende kuva muchi levelu uchinga apate kuva na lúnda luhui. ¹⁹ Kwa kuva, lúnda lwa chilambo achino nni uvelu chihi pameho pa Nnungu. Malinga chilahaula Malemba Lanaswe kuva, “Nnungu àtumila ulamba wa vanu valyôna kuva vavele na lúnda kuva muchi lutambo lwa kuvatanjiha vene.” ²⁰ Malemba Lanaswe làhaua kavila kuva, “Nang'olo ànimala kuva, mawaso la vanu vavêle na lúnda, lakemana.” ²¹ Bahi munu woheyo analyone ing'anya ya kuva nang'e nni wa munu fulani! Kwa kuva, vitukutuku vyammalele nni vyenu, ²² ikàva

Paolo au Apolo au Petulo* au chilambo au umi au kuhwa au vitukutuku vipawîje hambi na viîda, vyammalele nni vyenu. ²³ Na mwenu mma Yesu Kilisto, na Yesu Kilisto nni wa Nnungu.

4

Utumishi wa Mitume

¹ Bahi vanu vatuvalangile hwetu kuva tuvatumishi tùva Yesu Kilisto, tukamujîjwe disili dyanga Nnungu. ² Pamo na anelo, chilembelêwa kwa kila munu akamujîjwe madengo anelo nni kukulupika. ³ Henga kwang'une, nkànguhukumu mwenu au vanu vanji anecho chikee chinu, na ata nangu nimwene nikálihukumu nimwene. ⁴ Muntima mwangu nanga chinu chohecho chinguhukûmu, henga alino likámaiha kuva nangu nni wambone pameho pa Nnungu. Henga Nang'olo nni anguhukûmu nangu. ⁵ Bahi munáhukumu kabla uhiku ukànambikamola, lindilila mpaka Nang'olo pambeida. Nang'e àmbepisulanga lammalele lapihîjwe nnupi na kulavika palangele makudungilo la mitima ya vanu. Anepo njo kila munu pambepwechelela imbili yalembelewa kuhaloka kwa Nnungu.

⁶ Mmakukulupila avangu, ngùtangwele malove anelo kwa kutwalila nfano wa Apolo na nangu nimwene, uchinga lààve mahundo kwenu mwenu. Bahi kupapatana na nfano anewo nangu ngùlebela mulihunde mana la malove alano kuva, “Lapapate chihi àlalá lalembwîje.”

* **3:22** Apano pàlembwije Kefa, kwamba lina linji lyanga Petulo.

Mukàtenda uchocho mukambelyonela munu fulani na kunhebula yunji. ⁷ Nnani akupêle wako haki ya kuvahukumu vanu vanji? Dachi, akee Nnungu akupêle vitukutuku vyammalele vyuvenavyo? Ikàva uchocho, mwadachi unalyôna nkuva muchi ukápewije?

⁸ Hambi mwenu mùlyona kuva tayali mùnipata vyammalele vimulembela! Mwenu mùlyona kuva tayali mùjukile mmakupata! Mwenu mùlyona kuva tayali mùjukile mmafalume, ikàna hwetu tukee tuvafalume! Wasa kuikave muhiu umuva mmakulu uchinga na hwetu uchocho tupate kutawala pamo na mwenu! ⁹ Kwa kuva, nangu ngwòna kuva Nnungu àtutendile hwetu mitume kuva tuvanu tuvantululilo mwalehu, muchi vanu vahukumîwa kuhwa muyo mwa vanu. Tùvikwije muchi chinu cha kukanganwa, chilôlwa na vanu vammalele va pachilambo pamo na malaika. ¹⁰ Vanu vâtwona hwetu kuva muchi mavelu ing'anya yanga Kilisto, henga mwenu nni mmanu muvêle na lúnda ing'anya ya kulundanywa kwenu na Kilisto! Hwetu nni tuvanu tùvá kudabadanga, henga mwenu nni mmanu muvêle na dimongo. Mwenu nni mmanu mmakweshimika, henga hwetu nni tuvanu tùvá kuhebuliwa! ¹¹ Mpaka vino, tùvenkubanika na indala na inyota, tùvele na uhou, tùnapanywa na nanga patuvele na pachinu pakuikala. ¹² Tùkola madengo kwa bidi kwa makono letu tuvene. Pavatutangoleta malove lahakalenge, hwetu tùnavabaliki na patubanihwa tùnapililila, ¹³ na pavatulambilila tùyang'ula chihi kwa upole. Mpaka hambu tùvalangiwá chihi muchi miswani ya pachilambo na kila munu àtulola

muchi uchafu.

¹⁴ Nangu nikánnembila mwenu malove alano uchinga nintayange dihoni, henga nin'dumange muchi mmanavangu unintamwanga. ¹⁵ Ikànavà mùvele na vakunnela alufu kumi mmaisha lenu la Chikilisto, henga mùvele chihi na atata yumo. Kwa kuva, mmaisha lenu la kuva pamo na Yesu Kilisto nangu nni nimmalêke mwenu kwa kunnyubilila mwenu Malove Lambone.

¹⁶ Chonde, mbènkunyuwanga, munguyejange nangu. ¹⁷ Bahi ing'anya ya anelyo, nangu nìntuma Timoseo kwenu mwenu. Nang'e nni mwanangu unintamwa na ànakulupika pameho panga Nang'olo. Nang'e achiankumbusange namuna chinimpapata Yesu Kilisto, malinga chinguvahunda vanu vankulupîla Yesu va kila pachinu panguhwena.

¹⁸ Vanu vanji mmwenu vànalyona, uvatenda kuva nikámbemwongela kavila mwenu. ¹⁹ Henga Nang'olo akàtamwa, nikambetima kwida kwenu mwenu, na anepo nni panimbelyonela nimwene, akee chihi achila chivatangola anevo vanu valyôna, henga pamo na kumala dimongo dyavo.

²⁰ Kwa kuva, Ufalume wanga Nnungu ukálangujwa chihi kwa malove weka, ila kwa dimongo dya Nnungu. ²¹ Hambi mwenu mùlembela chani? Dachi, nguide kwenu na chiboko au nguide na ntima wa itamwi na upole?

5

Linyemyange na umalaya

¹ Nangu nakangana kupilikana kuva, kwenu mwenu kùvele umalaya wa kuyoha, na umalaya

anewo kananga vanu vakámmaite Nnungu vakánambitenda. Vànguhaulidile kuva, munu yumo mmwenu àonga na mmahe wa atatake! ² Mwenu mùhulula dachi kulyona? Mwenu mùlembelewa mulikutangile, na mummuse mmwenu munu aneyo atendîle chitendo anecho. ³ Ikànavá kwa mmili ngùvele kulehu na mwenu, henga isungu yangu ìvele pamo na mwenu. Bahi mumale kuva, ñninnyukumu munu aneyo atendîle chitendo anecho cha dihoni muchi ngùvele pamo na mwenu. ⁴ Bahi pamumbekojana pamo kwa lina lya Nang'olo wetu Yesu, nanani nimbekuva pamo na mwenu kwa isungu, na dimongo dya Nang'olo wetu Yesu òmbekuva pamo na mwenu. ⁵ Bahi pamumbekojana, mùlembelewa munkamudye munu aneyo kwanga Nanchindenga kwa kummusa nnikuwa lya vanu vankulupîla Yesu, uchinga asili yake ya chimmili itawalîwa na sambi iondongwe, na isungu yake ipohwe, nniduva alila lyambeida Nang'olo Yesu Kilisto.

⁶ Kulyona kwenu kukee chinu chambone! Dachi, mukámaite nfano uhaûla kuva, hamila kadiki ìumuha lidonji lyammalele lya uhu wa ngano? ⁷ Bahi lihahulange kwa kuiusa hamila ya machedo ya sambi uchinga mupate kuva muchi lidonji lyahambi likátaijwe hamila, malinga chimulembelewa mùùve. Tendanga uchocho kwa kuva, Kilisto tayali ànihumywa kuva sadaka kwajili yetu malinga ungandolo wa Sikukuu ya Pasaka. ⁸ Bahi tuihangalalile ing'ole aneyo bila kutumila mikate ivatadile hamila, yani hamila ya sambi na vitendo vihakalenge malinga chivachihangalalila

ing'ole aneyo kwa kulya mikate ikátaijwe hamila, yani kuva na ntima wambone na uhiu.

⁹ M'baluwa yangu nínnebidilenge mwenu kuva, munakundanyike na amalaya. ¹⁰ Nikámba kuva munakundanyike mwalehu na amalaya vammalele va pachilambo, wala vanu vakúng'unuka, wala vakúpakanyola, wala vakúyuwa disanamu. Kwa kuva, ikàchiva uchocho, mwenu mùlebelewa muuke nchilambo achino! ¹¹ Henga vino ninnembila kuva, munakundanyike na munu woheyo alichêma kuva nkúkulupila, akàva mmalaya au akàva nkúng'unuka au nkúyuwa disanamu au munu avatongolêla avake malove lahakalenge au munu akalewa, na munu wa kupakanyola. Munu wa uchocho, ata kulya munalye nawe.

¹² Akee madengo langu kuvahukumu vanu vakávele nnikuwa lya vanu vankulupîla Yesu. Nnungu njo ambevahukûmu vanu anevo. Henga mwenu mùlebelewa muvahukumu vanu vavêle nnikuwa lyenu. ¹³ Malinga chilahaula Malemba Lanaswe kuva, “Mmuse mmwenu munu ayula atênda lahakalenge.”

6

Kusitakilana kwa vanu vankulupîla Yesu

¹ Ikàva munu woheyo mmwenu àpwatene na nkúkulupila nnyake, ìvadachi akansitaki kwa vanu vakámmaite Nnungu badala ya kuhwena kwa vanu vankulupîla Yesu vakalamalile? ² Dachì, mwenu mukákameke kuva vanu vankulupîla Yesu njo vambvahukûmu vanu va chilambo achino? Na ikàva mwenu mùmbechihukumu chilambo,

dachi, mukálembelwa kulamalila mambo anelo majoko? ³ Dachi, mwenu mukákameke kuva tùmbevahukumu malaika? Bahi mwenu mùnahulula chihi namene kulamalila mambo la kawaida la mmaisha alano. ⁴ Bahi ikàva pàvele na ipwatani mmwenu ing'anya ya mambo la namuna aneyo, mwadachi nano mùlapelekeja masitaka lenu kwa vanu vakávele na mamulaka nnikuwa lya vanu vankulupîla Yesu uchinga vakalamalile? ⁵ Ngùlatangola anelo uchinga ngupate kuntayanga dihoni. Dachi, nanga munu kananga yumo mmwenu avêle na lúnda lwa kuhulula kulamalila malove la vakúkulupila avake? ⁶ Henga badala yake nkúkulupila ànsitaki nnyake, tena lyene alino litendeka muyo mwa vanu vakákulupila!

⁷ Uhiu ni kuva, aneko kusitakilana kwa mmene kwa mmene kùmaiha kuva mùnilemwa mwalehu! Wasa mutendewe lahakalenge kuliko anelo! Wasa mupakanyolwe dimali dyenu kuliko kutenda anelyo! ⁸ Henga mwenu mmene nni muvatendêla avenu mambo lahakalenge na kuvapakanyola dimali dyavo, na vanu umuvatendela uchocho nni vakúlupila avenu! ⁹ Dachi, au mukákameke kuva vanu vatênda lahakalenge vakambeulisi ufalume wa Nnungu? Munahochejwe! Vanu vatênda umalaya na vayûwa disanamu na valâla ugoni, na valume valihûmya vene kulombwa na valume avao na valume vavalômba valume avao, ¹⁰ na vakwîva, na vakúng'unuka, na vakukalewa, na vanu vavatongolêla vanu vanji lahakalenge, na vakúpakanyola, vanu anevo wala nanga pavambeulisi Ufalume wa Nnungu. ¹¹ Mmanji

múvele uchocho, henga vino mùnihahulwa mwalehu na kutendwa kuva mma Nnungu na kutendwa kuva mmambone pameho pa Nnungu kwa kulundanywa na Nang'olo Yesu Kilisto na Umumu wa Nnungu wetu.*

Miili ya vanu vankulupûla Yesu nni dimbandi dyanga Yesu Kilisto

¹² Munu ànahulula kuhaula kuchidoni, “Vitukutuku vyammalele kwang'une nni halali.” Elo, henga akee vitukutuku vyammalele vivêle na faida. Nangu nàkubali kuva, “Vitukutuku vyammalele kwang'une nni halali,” henga nikambetawaliwa na chinu chohecho. ¹³ Mwenu muhaula kuchidoni, “Chakulya chìnipwawa kwajili ya litumbo na litumbo linipwawa kwajili ya chakulya.” Elo, henga Nnungu àmbevyondonganga vyammalele vivili. Mmili wanga munu ukávele kwajili ya umalaya, ila ni kwajili ya kuntumikila Nang'olo, na Nang'olo njo aichûnga miili yetu. ¹⁴ Nnungu ánfufwile Nang'olo Yesu, uchocho achiatufufule na hwetu kwa dimongo dyake.

¹⁵ Dachì, mwenu mukákameke kuva miili yenu nni dimbandi dya mmili wa Yesu Kilisto? Dachì, mùtenda nahulula kutwala dimbandi dya mmili wanga Kilisto nkudilundanya na kahaba? Mwiko ikáhululika! ¹⁶ Dachì, mwenu mukákameke kuva ayula alundâna na kahaba ààva mmili umo na nang'e? Kwa kuva, Malemba Lanaswe làhaua kuva, “Na anevo vavili vàmbekuva mmili umo.” ¹⁷ Henga ayula alundanîjwe na Nang'olo ààva

* **6:11** Apano Paolo àlèmbile “mulina lya Nang'olo Yesu Kilisto.” Na maeleso layâmba lina, lola 1:12.

isungu imo na nang'e. ¹⁸ Vitukute vitendo vya chimalaya! Masambi lanji lammalele lalatenda munu lakáukosela mmili wake, henga ayula atênda umalaya, àukosela mmili wake mwene. ¹⁹ Dachi, mukákameke kuva miili yenu nni ing'ande ya Umumu Wanaswe aikâla nkati mwenu umumpwechedile kuhaloka kwa Nnungu? Bahi mwenu mukee mali yenu mmene. ²⁰ Kwa kuva, mùkombolewije kwa galama ing'ulungwa namene. Bahi vino, itumile miili yenu kwa kuntumbyanga Nnungu.

7

Mambo layamba ulombi

¹ Bahi kwamba mambo àlálá lamulembile, wasa nnume analombe.* ² Henga kwajili ya kulinyemya na umalaya, bahi wasa kila nnume ààve na mmahe wake mwene, na kila mmahe ààve na ntwave. ³ Nnume amwing'e n'jawe ulombi, na mmahe nanang'e amwing'e ntwave ulombi. ⁴ Mmili wa mmahe ukávele wake weka, henga chalumo na ntwave, na mmili wa nnume nuanang'o ukávele wake weka, henga chalumo na n'jawe. ⁵ Munaimane miili yenu mmene kwa mmene, ikànavé chihi mùnipatana kutenda uchocho kwa mahiku kadiki uchinga mupate wasa wa kulihumya, kwa kufunga na kuyuwa. Anepo munatime kuhimana kavila uyopa Nanchindenga ànapata wasa wa kunninganga ing'anya ya kudidimanga kwenu. ⁶ Malove laninnyaulilanga vino

* **7:1** Nsitali auno kwa chigiliki ùlembwijé kuva, “Wasa nnume anan'guse mmahe.”

nni ushauhi chihi akee amuli. ⁷ Nangu nikanitamwa namene vanu vammalele vaikale chihi bila kulomba, vâave chihi muchi chinguvele nangu. Henga kila munu âpwechedile inujo yake mwene kuhaloka kwa Nnungu, yumo inujo ya namuna ai na yunji inujo ya namuna inji.

⁸ Bahi avala vakâambilomba na vanannidi nîvahaulila kuva, wasa vaikale muchi chinguikala nangu. ⁹ Henga vakânahulule kulichunga vene, bahi valombe, kwa kuva nni wasa munu kulomba kuliko kuukuta tama muntima mwake.

¹⁰ Kwa avala valombene, nîveng'a amuli ihalôka kwa Nang'olo akee kwang'une kuva, mmahe anahapukane na ntwave. ¹¹ Henga akâhapukana nawe, analombwe kavila, na ikâ nave uchocho, bahi apatane kavila na ntwave. Uchocho, nnume nanang'e ananneke n'jawe.

¹² Henga vanu vanji nîvahaulila nangu akee Nang'olo kuva, ikâva nnume akulupîla âvele na n'jawe akâkulupila, na aneyo mmahe akâkubali kuikalana nawe, bahi ananneke mmahe aneyo. ¹³ Uchocho, ikâva mmahe akulupîla âvele na ntwave akâkulupila, na aneyo nnume akâkubali kuikalana nawe, bahi aneyo mmahe anahapukane na aneyo nnume. ¹⁴ Kwa kuva, aneyo nnume akâkulupila âvalangiwa kuva ânihahulwa kwa kupitila kwa n'jawe akulupîla. Na aneyo mmahe akâkulupila âvalangiwa kuva ânihahulwa kupitila ntwave akulupîla. Kuikave ikââva uchocho, vavana vao vâkavalangwije kuva najisi pameho pa Nnungu, henga hambî Nnungu âvavalangila kuva vânihahulwa. ¹⁵ Bahi ikâva ayula akâkulupila âlembela kunneka nnyake akulupîla,

bahi aneke chih. Anepo aneyo mmahe au nnume akulupîla nanga pambehungwa. Kwa kuva, Nnungu ànchemile mwenu uchinga muikale kwa amani. ¹⁶ Wako mmahe unkulupîla Yesu, dachi ukákameke kuva ìnahululika wako kumpoha ntwalo? Na wako nnume unkulupîla Yesu, dachi ukákameke kuva ìnahululika wako kumpoha n'jalo?

Kuikala malinga chimuchemwije nawi Nang'olo

¹⁷ Henga kila munu àlembelewa aikale kupapatana na chapangiwiye na Nang'olo, na aikale uchila malinga chanavele pachemwije na Nnungu. Na anelyo njo lilaijo lyangu kwa makuwa lammalele la vanu vankulupîla Yesu. ¹⁸ Ikàva nnume áchemwije akuno ayalwìkè uchinga ainjile n'dini ya Chiyahudi, bahi analilambilile kuva nanga payalwike. Na ikàva áchemwije akuno akànambiyaluka, bahi anayaluke uchinga ainjile n'dini ya Chiyahudi. ¹⁹ Kwa kuva, kuyaluka au kutoyaluka anecho chikee chinu, ila chilembelêwa nni kudikamula amuli dya Nnungu. ²⁰ Bahi kila munu aisalile chih uchila muchi chanavele pachemwije na Nnungu. ²¹ Dachi, wako pauchemwije wavele ntumwa? Bahi unayuvale, henga ukàpata wasa wa kuva hulu, utumile. ²² Kwa kuva, munu woheyo achemwije na Nang'olo Yesu akuno avèlè ntumwa, aneyo munu ààva hulu kwa Nang'olo Yesu. Na munu woheyo anachemwije akuno avèlè hulu, aneyo munu ààva ntumwa kwa Yesu Kilisto. ²³ Mwenu mùkombolewije na Nnungu kwa galama ing'ulungwa namene, bahi munave mmatumwa mma vanu. ²⁴ Mmakukulupila avangu, kila munu

aisalile na Nnungu malinga chanavele apala panachemwije na Nnungu.

Vakálombile na vakálombwije

²⁵ Hambi, kwamba vanu vakánambiwahi kulomba wala kulombwa, nangu nikávele na amuli ihalôka kwa Nang'olo ila ngùhumya chihi ushauhi malinga nimunu ngulembelêwa kukulupilwa kupapatana na chididi chaning'ile Nang'olo.

²⁶ Bahi kupapatana na kulaga kupwawije maduva alano, nangu ngwòna kuva ìnikatapala munu aisalile chihi umwomwo mwavelelee. ²⁷ Ikàva ùnilomba, bahi unalekane na n'jalo. Na ikàva nanga pulombile, bahi unantahe mmahe.

²⁸ Henga ukàlomba wala nanga paumbetenda sambi, na mwali akàlombwa wala nanga pambetenda sambi. Na anevo valombâna vâmbekojana na ibaniki nchilambo achino, na nangu ngùlembela nin'dumange uchinga mulinyemye na ibaniki aneyo.

²⁹ Henga mmakukulupila avangu, nangu ngùhauila uvila, uhiku uisalidîle ukee wohe. Bahi kutandikila vino vanu valombîle vâlembelêwa vantumikile Nnungu malinga chivantumikila vanu vakálombile. ³⁰ Na vanu vakûta vâave muchi vakákuta, na vanu vahangalâla vâave muchi vakâhangalala, na vanu vasûma vâave muchi vakâisaliwije na chinu. ³¹ Na vanu vatumîla dimali dya nchilambo achino, vanatawaliwe na dimali anedyo. Kwa kuva, mambo la chilambo achino lânapita.

³² Nangu ngùlembela mwenu muikale bila kulikambyakambya na mambo la nchilambo

achino. Munu akálombile àlikambyakambya na mambo la Nang'olo Nnungu wataha namuna chambenkatapalila. ³³ Henga nnume alombîle àlikambyakambya na mambo la nchilambo achino wataha namuna chambenkatapalila n'jawe, ³⁴ bahi munu aneyo àlikambyakambya na mambo mavili. Na mmahe akálombwije au akánambiwahi kulombwa ànahulula chihi kulikambyakambya na mambo la Nang'olo uchinga apate kulihumya mwalehu kuva wanga Nang'olo, kwa mmili wake na isungu yake. Henga mmahe alombwîje, àlikambyakambya na mambo la nchilambo achino, wataha namuna chambenkatapalila ntwave.

³⁵ Ngùtangola malove anelo kwa faida yenu, na akee kwa kulembela nin'divilange. Nangu ngùlembela ninnangujange namuna ya kuikala malinga chiilembelewa uchinga mupate kuntu-mikila Nang'olo bila uutangwa na mambo lanji.

³⁶ Ikàva nnume àona kuva nanga pantendela saana mmahe wake wamposa kwa kunnambela namene alale nawe, na akàona kuva ìnakamajanga kwanga nang'e kulipililila bila kulalana nawe, bahi apitise chihi ulombi na wala nanga pambekwonekana kuva àtendile sambi. ³⁷ Henga ikàva nnume àniamula muntima mwake bila kukolokohwa na munu woheyo kuva akambelomba, na ikàva ànahulula kuditawala tama dyake, bahi àtenda saana akanalombe. ³⁸ Bahi valume vaamûla kulomba vâtenda saana, henga valume avala vaamûla vanalombe vâtenda saana namene.

³⁹ Mmahe alombwîje ànahungwa na ntwave kwa mahiku lammalele la umi wa ntwave. Henga

ntwawe akàhwa, mmahe aneyo akáhungwa, na akàlembela ànahulula chihi kulombwa na munu woheyo, nnadi ààve chihi munu ankulupîla Nang'olo Yesu. ⁴⁰ Henga nangu ngwòna kuva, wasa kwanga nang'e kuikala chihi bila kulombwa. Anecho njo chingwona nangu, nanangu ngwòna kuva ngùvele na Umumu wa Nnungu.

8

Chakulya chihumîjwe sadaka kudisanamu

¹ Na vino kwamba habali ya chakulya chihumîjwe sadaka kudisanamu, tûnimala kuva, hwetu tuvammalele tûvele na elimu, henga elimu aneyo ìvatenda vanu valyone, ila itamwi ìvatenda vanu vavahwingihe vanu vanji muing'ulupa. ² Munu alyôna kuva ànimala chinu, muhiu munu aneyo nanga pakameke chinu chohecho malinga chalembelewa amale. ³ Henga munu akântamwa Nnungu, aneyo ànimaikana na Nnungu.

⁴ Bahi kuyamba chakulya chihumîjwe sadaka kudisanamu, tûnimala kuva disanamu akee chinu apano pachilambo, na nanga Nnungu yunji ila yumo weka bahi. ⁵ Ikànava vànipwawa vachêmwa milungu pachilambo au kulihunde, na ikànava vanu vanji vâona kuva milungu nni yohe na anang'olo ni vohe, ⁶ henga hwetu tûnimala kuva Nnungu àvele chihi yumo bahi, nanang'e njo Atata, aviumbîle vyammalele, na hwetu tûvele na umi kupitila nang'e. Na pàvele chihi na Nang'olo yumo bahi, nanang'e nni Yesu Kilisto, na kupitila nang'e vyammalele vîniumbwa, na hwetu tûvele na umi kupitila nang'e.

⁷ Henga, akee vanu vammalele vamaîte elimu aino. Kwa kuva, vanu vanji vânijevelela kutenda kuva, disanamu nni chinu muhiu. Bahi pavalya chakulya malinga anecho, vâtenda kuva vâdiabudu disanamu anedyo, na kwa kuva vânahukumiwa mmitima yavo ididimânga, vâlyona kuva vâlitaya unajisi kwa kulya chakulya anecho. ⁸ Henga chakulya nanga pachimbetutenda tûûve pamo na Nnungu, na tukanalye wala nanga patupwelelewa na chinu chohecho, na tukâlya wala nanga patuyenjejwa chinu chohecho.

⁹ Henga lyongolelange saana namuna chimuutumila uhulu wenu uyopa munavakoheja avala vadidimânga muing'ulupa. ¹⁰ Kwa kuva, ikâva munu adidimânga muing'ulupa akâkwona wako uvêle na elimu ûûlya chakulya muing'ande ya disanamu, dachi, ntima wake ukambentenda alye vyakulya vihumîjwe sadaka kudisanamu? ¹¹ Bahi ing'anya ya elimu yako, aneyo munu adidimânga muing'ulupa âmbeyahika, na Kilisto ánihila kwajili yanga nang'e. ¹² Pamuvakosela uchocho avenu vankulupîla Yesu kwa kuiondonganga mitima yavo ididimânga, anepo mûnkosela Kilisto mwene. ¹³ Bahi ikâva achila chingulya nangu chînkoheja nkúkulupila nnyangu, bahi nangu nikambetang'una kavila inyama, uyopa nankoheja nkúkulupila nnyangu.

9

Madengo la mitume na mamulaka lavo

¹ Dachi, nangu nikee nimunu nguvêle hulu? Dachi, nangu nikee nintume? Dachi, nangu

nikámmwene Yesu Nang'olo wetu? Dachì, mwenu mukée vihepo vyangu mmadengo langu kwanga Nang'olo? ² Ikànavá vanu vanji vâhaua kuva nangu níkee nintume, henga níkee na lipamba kuva mwenu mùnakubali kuva nangu nni ntume. Na kulundanywa kwenu na Yesu kumaiha kuva nangu nintume wanga Nang'olo Yesu.

³ Aino njo iyang'udi yangu kwa avala vatahûka mamulaka langu. ⁴ Dachì, hwetu tukee na haki ya kupwechela chakulya na kukumbila ing'anya ya madengo letu latukola? ⁵ Dachì, tukee na haki ya kunnomba mmahe ankulupîla Yesu na kupapatana nawe malinga chivatenda mitume vanji pamo na anung'unuvake Nang'olo Yesu na Petulo?* ⁶ Au nangu na Banaba bahi njo tulembelêwa kukola madengo kwa makono letu uchinga tupate vitukutuku vitusikikila? ⁷ Dachì, litiyala ntwani ahwêna kuing'ondo kwa kulilipila mwene? Na nkúlima ntwani akálya vihepo vya welu wake wa misabibu? Na nchungá ntwani akákumbila mavele la anyama vake?

⁸ Dachì, ngùtangola malove alano malinga chivatangola chihi vanu? Dachì, Sheliya yanga Musa nainang'o ikâhaua uchocho? ⁹ Kwa kuva, inilembwa mu Sheliya yanga Musa kuva, “Unannyunge kanya ung'ombe puntumila kupulula vyakulya.” Dachì, anepo Nnungu ànnyamba chihi ung'ombe weka? ¹⁰ Dachì, akátangwele malove anelo kwa kutuyamba hwetu namene? Muhiu alano malove lànilembwa ing'anya yetuhwe. Kwa kuva, munu alîma na

* **9:5** Munsitali auno ùlembwije Kefa, kwamba lina linji lyanga Petulo.

avâya, vammalele vavili vâvele na haki ya kulolela kupata chivechavo kuhaloka mmafuno anelo.

¹¹ Kwa kuva, hwetu tùmpele mwenu mambo la chinnungu, dachi mwenu mwõna kuva chinu chikulungwa namene hwetu kupata vitukutuku vya pachilambo kuhaloka kwenu mwenu?

¹² Ikàva vanji vâvele na haki ya kupata vitukutuku kuhaloka kwenu mwenu, dachi, hwetu tukee na haki aneyo na kupunda vanang'o?

Henga hwetu nanga patuchilisingila haki aneyo. Badala yake, hwetu tûnapililila lammalele uyopa tûnadivila Malove Lambone lamwâmba Yesu Kilisto lànahwike kwa vanu. ¹³ Dachi, nkákameke kuva avala vakõla madengo mu Ing'ande ya Nnungu vâpata chakulya chavo mu Ing'ande ya Nnungu, na makuhani vatumîka pachitala cha Nnungu kuhumya sadaka vâàva na lifungu lyavo lya vitukutuku vya pachitala? ¹⁴ Uchocho, Nang'olo ànilaija kuva avala vahubîli Malove Lambone vâlembelewa vapate mahitaji lavo kupitila kutanga kwa Malove Lambone.

¹⁵ Henga nangu wala nanga pangutumidile haki yoheyo, na nanga pangulemba baluwa aino uchinga nidipate haki anedyo. Kwa kuva, kwang'une nni wasa kuhwa kuliko kudivilwa na munu woheyo kuyamba kulilombolela kwangu kuva, nguhubili bila malipo. ¹⁶ Ikàva ngùlahubili Malove Lambone, anecho chikee chinu cha kulilombolela, kwa kuva, nni lijukumu lyaning'ile Nnungu. Na ole wangu nikánalahubili Malove Lambone! ¹⁷ Kwa kuva, kuikave ungukola madengo alano kwa kutamwa kwangu nimwene, nikanilolela kupata inujo. Henga kwa kuva nni

madengo laning'ile Nnungu, bahi ngùlembelewa chihi ngulatende. ¹⁸ Bahi inujo yang'une nni chamani? Inujo yang'une nni aino, kulahubili Malove Lambone bila malipo, yani kulahubili bila kudai haki dyangu dilembelêwa kwa kuhubili Malove Lambone.

¹⁹ Kwa kuva, nangu nikee nintumwa wa munu woheyo, henga ngùlitenda kuva muchi nintumwa wa kila munu uchinga nivatende vanu vohe vankulupile Kilisto. ²⁰ Kwa Vayahudi, ngúvele muchi Nnyahudi, uchinga nivatende Vayahudi vankulupile Kilisto. Yani kwa avala valôjwa na Sheliya yanga Musa, ngùlitendile muchi ngùlojwa na Sheliya ya Musa uchinga nivapate avala valôjwa na Sheliya ya Musa. Henga nangu nimwene nikálojwa na Sheliya ya Musa. ²¹ Kwa avala vakálojwa na Sheliya, ngùlitendile muchi nikálojwa na Sheliya, uchinga nivatende anevo vakálojwa na Sheliya vankulupile Kilisto. Ikee na mana kuva nangu nikákamula Sheliya ya Nnungu, kwa kuva, nangu ngùlojwa na Sheliya ya Kilisto. ²² Kwa avala vadidimânga muing'ulupa ngùlitendile muchi wakudidimanga uchinga nivatende avala vadidimânga vankulupile Kilisto. Ngùlitendile munu wa kila namuna kwa vanu vammalele uchinga kwa indila yoheyo ngupate kuvapoha vanu.

²³ Ngútenda alano lammalele ing'anya ya Malove Lambone uchinga ngupate kulakumila pamo na vanji. ²⁴ Dachi, mwenu mukákameke kuva mmasindano la kutukuta, vakútukuta vammalele vânatukuta, henga apâta inujo nni munu yumo tu bahi? Bahi tukutanga uchocho

uchinga mupate inujo. ²⁵ Na kila munu apwâwa mmasindano àtenda masowesi lakamajanga, vâtendanga uchocho uchinga vapate litaji lyondongeka! Henga hwetu tûtenda uchocho uchinga tupate litaji likáondongeka. ²⁶ Bahi na nangu ngûtukuta uchocho, akee muchi munu atukûta bila likudungilo. Nangu nikee muchi nkúpanyana apânya ing'ondi pachinu pakee chinu. ²⁷ Nangu ngùulagiha mmili wangu na kuutumikisa. Ngûtenda uchocho uchinga bada ya kuvahubilila vanu vanji, nangu nimwene n nave nimunu níkálebelewa kupata inujo.

10

Kudumwa kwa Vaisilaeli ing'anya ya kudiabudu disanamu

¹ Mmakukulupila avangu, nangu níkátamwa muluvalile kuyamba àlálá lanavahumidile anaku-luvetu machedo aneko kulilanga. Vammalele váchungwa na alila lihunde lichivalongolelela, na vammalele váyombweke Bahali ya Shamu kwa madodo. ² Chitendo cha kulojwa na lihunde na kuyomboka bahali chívele muchi kubatiswa uchinga vâàve vanu vanga Musa. ³ Vanu vammalele vánilyanga chakulya uchimo cha chinnungu, ⁴ na kukumbila chikumbilo uchimo cha chinnungu. Kwa kuva, vákumbidile medi lanalata-tendile Nnungu lahume nniyanga alila likulu lya chinnungu lichivapapata, na liyanga anelyo lívele Yesu Kilisto mwene. ⁵ Henga vanu vohe nnikuwa lyavo, Nnungu nanga panakatapaliwije

navo, bahi nkuvawalala, na miili yavo nkuyanjala chihi nnilanga.

⁶ Bahi anelo lammalele ni nfano kwetu hwetu, lätuduma hwetu tunalatamwe lahakalenge muchi muvanatendeledile vanang'o. ⁷ Munadiyuwe disanamu muchi chivanatendile vanu vanji nnikuwa lyavo, malinga chilahaula Malemba Lanaswe kuva, “Vanu vâniikalanga pahi, nkulya na kukumbila, nkuimila na kudivinila disanamu anedyo.” ⁸ Wala tunatende umalaya muchi chivanatendile vanu vanji muvanang'o, nniduva limo nkuhwanga vanu alufu ishilini na tatu. ⁹ Tunanninge Nang'olo muchi chivatendile vanu vanji muvanang'o, nkuhwanga kwa kulumwa na mihongo. ¹⁰ Wala munahinginike muchi chivanahinginike vanu vanji muvanang'o, nkuwalalwa na malaika nkúwalala!

¹¹ Anelo mambo lammalele lāvapete vanang'o uchinga lààve nfano kwetuhwe, na anelo lánilembwa uchinga latudume hwetu tuvêle kuntululilo wa mahiku. ¹² Bahi munu woheyo alyôna kuva àniimila saana, alyongolele uchinga anamatoke. ¹³ Kulingwa kumulingwa, njo kuvakojîje vanu vanji vammalele. Henga Nnungu nni wakukulupika, nang'e nanga pambeleka mulingwe kupunda dimongo dyenu. Pamo na kulingwa, nang'e àmbemwing'anga mwenu indila ya kuumila uchinga muhulule kupilila.

Mesa ya Nang'olo na chakulya chihumywa sadaka kwa disanamu

¹⁴ Bahi mmayanjavangu unintamwanga, linyemyange kudiyuwa disanamu. ¹⁵ Ngùtangola na mwenu mmanu muvêle na ding'ano.

Amulanga mwenu mmene kwamba alano languhaua. ¹⁶ Hwetu tûnanshukulu Nnungu kwajili ya chikombe chituchitumila patulya Chakulya cha Nang'olo. Patuchitumila chikombe anecho cha inema, dachi, tukálundanywa na myadi yanga Kilisto? Na patuumeya nkate, dachi, tukálundanywa na mmili wanga Kilisto? ¹⁷ Kwa kuva, nkate nni umo na hwetu tuvammalele tûnakumila anewo nkate umo, bahi hwetu tûvele muchi mmili umo, ikánava hwetu tûvele tuvohe. ¹⁸ Lolanga nfano wa Vaisilaeli vene. Dachi, anevo vanu pavachilya sabihu, vakáchikumilana na chitala? ¹⁹ Ngûchidachi nano? Dachi, kwamba achila chihumîjwe sadaka kudisanamu ni chinu chivêle na mana yoheyo? Na kwamba anedyo disanamu, dachi, nni chinu cha mana? ²⁰ Wala kadiki! Chinguhaua nni kuva, vitukutuku vivavihumya sadaka vanu vakánkameke Nnungu vâvahumija anamindenga, akee Nnungu. Nanani nikátamwa mwenu mukumilane na anamindenga. ²¹ Nanga pamuhulula kukumbila chikombe cha Nang'olo pamo na chikombe cha anamindenga, na nanga pamuhulula kukumila mesa ya Nang'olo na mesa ya anamindenga. ²² Au tûlembela tuntende Nang'olo ààve na wiu? Mûtenda tûvele na dimongo namene kumpunda nang'e?

Tendanga lammalele kwajili ya ukulu wa Nnungu

²³ Panjika pàvele munu ambahaûla kuva, “Vitukutuku vyammalele nni halali,” henga akee vyammalele vifâla. Nni muhiu kuva vitukutuku vyammalele halali, henga akee vyammalele

vidênga ing'ulupa. ²⁴ Bahi munu anatahe faida yake mwene, ila faida ya nnyake.

²⁵ Kila chinu chivasumisa kusakoni mwenu ilya bila kuuja ing'anya ya kuhukumika mmitima yenu. ²⁶ Kwa kuva, Malemba Lanawe lâhaua kuchidoni, “Chilambo na vyammalele vivêle nkati mwake nni mali yanga Nang'olo.”

²⁷ Ikàva munu akàkulupila ànkumbulanga mwenu, na mwenu nkukubali kuhwena, bahi ilyanga kila chinu chivambemwing'a bila kuuja ing'anya ya kuhukumika mmitima yenu. ²⁸ Henga munu akànyaulila kuchidoni, “Chakulya achino chihumijwe sadaka kudisanamu,” bahi munalye ing'anya ya aneyo annyaulidîle uchocho, na ing'anya ya kuhukumika muntima. ²⁹ Nangu nikâhaua kuyamba kuhukumika kwa mitima yenu, henga ngùyamba kuhukumika kwa ntima wa aneyo munu annyaulidîle.

Panjika pàvele munu ambeûja kuva, “Ing'anya ntwani ngudivilwe kutenda vitukutuku kupatana na uhulu wangu ing'anya ya kuhukumika kwa ntima wanga munu yunji? ³⁰ Ikàva nangu ngùlya chakulya anecho akuno ungunshukulu Nnungu, ing'anya ntwani ngwambike kwa chakulya chingunshukulite Nnungu?”

³¹ Bahi chinu chohecho chimutenda, ikàva kulya au kukimbila, tendanga lammalele kwajili ya ukulu wa Nnungu. ³² Munavakoheje Vayahudi wala Vagiliki wala vanu va Nnungu vankulupîla Yesu. ³³ Mùùve muchi nangu ngulînga kuvakatapalila vanu vammalele kwa kila namuna, bila kutaha faida yangu nimwene ila faida ya vammalele, uchinga vapate kupohwa.

11

1 Nguyejange nangu muchi nangu chingun-nyeja Kilisto.

Kuhunika muti

2 Nangu ninnombolelanga mwenu ing'anya m̀nanguhimukila na kulakamuliha mahundo langu malinga chininnyundile. 3 Henga ngùlembela mumale kuva, Kilisto àvele na mamulaka kwa valume vammalele, na nnume àvele na mamulaka kwa nkongwe wake, na Nnungu àvele na mamulaka kwanga Kilisto. 4 Bahi nnume woheyo ahunika muti wake pannyuwa Nnungu au pahumya unabii, aneyo àntaya dihoni ayula avêle na mamulaka kwanga nang'e, yani Kilisto. 5 Na mmahe woheyo akanahunike muti wake pannyuwa Nnungu au pahumya unabii, aneyo àntaya dihoni ayula avêle na mamulaka kwanga nang'e, yani ntwave. Na chitendo anecho chivalangiwa kuva muchi àmowite ulindo. 6 Kwa kuva, ikàva nkongwe akáahunika muti wake, àlembelewa amowe ulindo wake. Henga ikàva mwòna dihoni nkongwe kuhengula ulindo wake au kumowa, bahi àlembelewa aahunike muti wake. 7 Nnume akálembelewa kuuhunika muti wake kwa kuva, nang'e nni nfano wa Nnungu na ukulu wa Nnungu, henga nkongwe nni ukulu wanga nnume. 8 Kwa kuva, nnume akáumbwije kuhaloka mwa mmahe, henga mmahe nni aumbwije kuhaloka mwa nnume. 9 Pamo na anelo, nnume nanga paumbwije kwajili yanga mmahe, henga mmahe àumbwija kwajili yanga nnume. 10 Bahi ing'anya ya anelyo, na kwa kuva malaika v̀analola, bahi mmahe àlembelewa ahunike muti wake

kulanguja mamulaka lavêle muha mwake. ¹¹ Bahi kwa kulundanywa kwetu na Nang'olo, mmahe akálihululila bila nnume na nnume akálihululila bila mmahe. ¹² Kwa kuva, malinga mmahe chaumbwije kuhaloka mwa nnume, uchocho njo nnume chavelekwa kuhaloka mwa nkongwe. Henga vitukutuku vyammalele vihaloka kwanga Nnungu. ¹³ Bahi amulanga mwenu mmene lya kutenda, dachi ìnakatapala mmahe annyuwe Nnungu akuno akahunikè muti wake? ¹⁴ Ata maumbile lene la nnume lâlanguja mwalehu kuva nni dihoni kwa nnume kuva na ulindo nnehu, ¹⁵ henga nni eshima kwa mmahe kuva na ulindo nnehu. Kwa kuva, mmahe àpewije ulindo nnehu uchinga ahunike muti wake. ¹⁶ Henga ikàva munu àmbetahuka malove anelo, bahi amale kuva, hwetu wala makuwa la vanu vankulupîla Yesu nanga patuvele na mihambo inji.

Ukumbuso wa chakulya cha Nang'olo

(Matayo 26:26-29, Mako 14:22-25, Luka 22:14-20)

¹⁷ Henga mmalaijo alano lanimwing'anga mwenu, nikambennombolela, kwa kuva, pamukojana nanga pamuvatendela vanu vanji lambone, henga mùvatendela chihi lahakalenge. ¹⁸ Kwansa ngùpilikana kuva pamukojana mmanu munkulupîla Yesu, mùnayavanyika. Nanani nakulupila kuva malove lanji muhiu, ¹⁹ kwa kuva, kutindana lasima kupwawe, uchinga vamaikane avala vakubaliwîje na Nnungu. ²⁰ Bahi pamukojana, anecho chakulya chimulya chikee Chakulya cha Nang'olo. ²¹ Kwa kuva,

pamulya, kila munu mmwenu àlya chihi chakulya chake bila kuvalindilila vanji, nkutenda vanu vanji mmwenu kuva na indala na vanji kukalewa. ²² Dachì, mukáhulula kulya na kukumbila mmakande lenu? Au mùvahebula vanu va Nnungu vankulupîla Yesu na kuvataya dihoni avala vakee na chinu? Dachì, mùlembela ninnyaulilange chani? Dachì, mùlembela ninnombolelange? Wala nikambennombolelanga ing'anya ya anelo.

²³ Kwa kuva, nangu ngúpwechedile kuhaloka kwa Nang'olo àlalá malaijo laninnekeledile mwenu kuva, chilo achila Nang'olo Yesu patengelekwije, átwete nkate, ²⁴ nkunshukulu Nnungu, nkuumeya nkuchidoni, “Auno njo mmili wangu uhúmywa kuva sadaka kwajili yenu mwenu. Bahi tendanga uvila kwa kunguhimukila nangu.” ²⁵ Uchocho, pavamalidile kulya, nkutwala chikombe chivêle divayi, nkuchidoni, “Chikombe achino nni lilailano lyahambi lya Nnungu, limaîhwa kwa myadi yangu. Bahi tendanga uvila kila pamukumbila kwa kunguhimukila nangu.” ²⁶ Kwa kuva, kila pamulya nkate auno na kukumbila nchikombe achino, mùtangasa kuhwa kwanga Nang'olo mpaka pambeida.

²⁷ Bahi kila munu aûlya nkate auno au kukumbila nchikombe changa Nang'olo kwa namuna intâya Nang'olo dihoni, munu aneyo àmbevalangiwa kuva àvele na sambì kwa kuukosela mmili na myadi yanga Nang'olo. ²⁸ Henga kila munu na alyuje mwene hoti, koka aulye nkate auno na kukumbila nchikombe achino. ²⁹ Kwa kuva, munu aûlya nkate na kukumbila

nchikombe bila kueshimu mana la mmili wanga Nang'olo, munu aneyo àlipelekejija mwene hukumu ya asabu kwa kulya na kukumbila. ³⁰ Na anecho njo chivatênda vanu vohe mmwenu vadabadange na vanji kuuula na vanji kuhwa. ³¹ Henga kuikave utuliuja tuvene hoti, wala Nnungu akánatuhukumu asabu. ³² Henga ikàva Nang'olo àtuhukumu asabu, anepo tûnadumwa uchinga tunahukumiwe asabu pamo na vanu va chilambo achino. ³³ Bahi mmakukulupila avangu, pamukojana uchinga mulye, mùlembelewa mulindane. ³⁴ Na ikàva muhiu mùvele na indala, bahi ilyanga kukaya kwenu uchinga pamukojana munakojane kwa kulipelekejija hukumu ya Nnungu. Henga kwamba malove lanji laisalidîle nguchininyaulilange panimbeida.

12

Dinujo dya Umumu Wanaswe

¹ Bahi mmakukulupila avangu, nangu nikátamwa munamale kuyamba uhiu wa dinujo dya Umumu Wanaswe. ² Mwenu mùnimala kuva pamunavele bado kummala Nnungu, mùnikumbika na kuhochejwa kwa kudyabudu disanamu dikátangola. ³ Bahi ing'anya ya anelyo, ngùlembela mumale kuva, nanga munu alôjwa na Umumu Wanaswe ahulûla kuhaula kuva, “Yesu alaniwe,” na nanga munu ahulûla kuhaula kuva, “Yesu nni Nang'olo,” akànalojwe na Umumu Wanaswe.

⁴ Pàvele dinujo dya namuna dyohe, henga Umumu wa Nnungu adihûmya dyammalele nni uyumo. ⁵ Pàvele na namuna dyohe dya

kutumika, henga Nang'olo atumikiwa nni uyumo. ⁶ Pàvele madengo la namuna dyohe, henga Nnungu avahululíha vanu kulatenda nni uyumo. ⁷ Henga kila munu àpewa inujo imaiha kupwawa kwa Umumu Wanaswe, kwa faida ya vanu vammalele. ⁸ Kwa kuva, Umumu uyula Wanaswe nni amwíng'a munu yumo dimongo dya kuhunda malove la lúnda na munu yunji dimongo dya kuhunda malove la elimu. ⁹ Umumu uyoyo yumo, munu yunji àmwíng'a inujo ya ing'ulupa na yunji àmwíng'a inujo ya kivalamya vagonjo. ¹⁰ Munu yunji àmwíng'a dimongo dya kutenda masaibu, na yunji àmwíng'a dimongo dya kuhumya unabii na munu yunji àmwíng'a dimongo dya kupembula mambo, ikàva àlatenda Umumu Wanaswe au nanga. Munu yunji àmwíng'a dimongo dya kutangola luga dya kukanganya na yunji àmwíng'a dimongo dya kutana luga anedyo. ¹¹ Mambo alano lammalele àlatenda Umumu uyoyo yumo, àmwíng'a kila munu inujo malinga chatamwa mwene Umumu.

Mmili umo, henga ùùva na dimbande dyohe

¹² Kwa kuva, Kilisto àvela muchi mmili umo uvêle na dimbande dyohe. Ikànava mmili ùvele na dimbande dyohe, henga ùùva chihi mmili umo. ¹³ Na hwetu tuvammalele uchocho, tukàva tuvayahudi au tuvanu tukee tuvayahudi, tukàva tuvatumwa au tuvanu tukee tuvatumwa, henga tuvammalele tùbatisijwe kwa Umumu yumo uchinga tùùve mmili umo na hwetu tuvammalele tùpewije Umumu yumo.

¹⁴ Kwa kuva, mmili ukee chihhi na imbande imo, henga ùvele na dimbande dyohe. ¹⁵ Ikàchiva likumbatu ulihaula kuva, “Kwa kuva nangu nikee liyanda, bahi nangu nikee wanga mmili,” henga pamo na anelo, likumbatu likánaleke kuva imbande ya mmili. ¹⁶ Na ikàchiva likutu ulihaula kuva, “Kwa kuva nangu nikee liso, bahi nangu nikee wanga mmili,” henga pamo na anelo, likutu likánaleke kuva imbande ya mmili. ¹⁷ Ikàchiva mmili wammalele ùùva liso, úmbepilikana dachi? Na ikàchiva mmili wammalele ùùva likutu, úmbenung'ija dachi? ¹⁸ Henga Nnungu àdivikile dimbande mummili na kila imbande àivikile malinga chatamwije. ¹⁹ Henga dimbande dyammalele dikàchiva imbande imo, mmili ukanapwawe! ²⁰ Henga ìvele uvila, dimbande òvele dyohe, henga mmili ùvele umo.

²¹ Bahi liso likáhulula kulihaulila liyanda kuva, “Wako nikákutamwa!” Wala muti ukáhulula kulahaulila makumbatu kuva, “Mwenu nikántamwanga!” ²² Pamo na anelo, adila dimbande dya mmili dyonekâna kuva dya kudabadanga nni udyodyo divêle na mana. ²³ Na dimbande dya mmili ditudyona kuva dikee dya kutumbyangika njo udyodyo dituditumbyanga namene. Na dimbande ditulembela dinaonekane, njo ditudyongolela namene. ²⁴ Henga adila dimbande dyonekâna kuva dya kutumbyangika, anedyo njo dikálembelwa kwongolewa namene. Henga Nnungu mwene àniulundanya mmili, na kuditumbyanga namene adila dimbande dikátumbyangwa, ²⁵ uchinga panààve na kubagulana n'dimbande dya mmili, ila dimbande

dyammalele dichungane kila imbande na iyake. ²⁶ Ikàva imbande imo ìniliwalala, bahi dimbande dyammalele òuula pamo na inang'o. Imbande imo ikàlombolewa bahi dimbande dyammalele òihangalala pamo na inang'o.

²⁷ Bahi mwenu nni mmili wanga Kilisto na kila munu yumo mmwenu nni imbande ya mmili anewo. ²⁸ Na nnikuwa lya vanu vankulupîla Yesu, Nnungu àvavikile vanu, vatandi mitume na vapili manabii, na vatatu nni vakúhunda, koka vanu vavêle na dimongo dya kutenda masaibu na vanji vâvele na inujo ya kulamya na vanji kuvayangata vanu vanji, na vanji kulodya na vanji kutangola luga dya kukanganya. ²⁹ Dachì, vammalele nni mitume? Dachì, vammalele nni manabii? Dachì, vammalele nni vakúhunda? Dachì, vammalele nni vavêle na dimongo dya kutenda masaibu? ³⁰ Dachì, vammalele nni vavêle na inujo ya kulamya? Dachì, vammalele nni vavêle na dimongo dya kutongola luga dya kukanganya? Dachì, vammalele nni vavêle na dimongo dya kutana luga? ³¹ Bahi lambela namene kupata dinujo dya mana namene. Na vino òimbennanguja indila yambone namene kupunda dyammalele.

13

Kutamwa

¹ Ata kunguhulula kutangola luga dya vanu na dya malaika, henga nikànavatamwe vanu, ngùvele chihi muchi kengele iûma au likungwa litâya lwasu. ² Nikàva na inujo ya unabii na kudimala disili dyammalele na kuimala elimu yammalele, na nikàva na ing'ulupa ing'ulu ihulûla

kulausa machinga, henga nikànavatamwe vanu, nangu nikee chinu. ³ Uchocho, nikàhumya dimali dyangu dyammalele nkuveng'a amahuvani, na kuuhumya mmili wangu uyochwe moto, henga nikànavatamwe vanu, nangu nanga chinu chíngupàtà.

⁴ Kutamwa kùntenda munu avapililile vanu vanji, na kutamwa kùntenda munu avatendele vanu vanji lambone. Kutamwa kukántenda munu avaonele vanu vanji wiu, na kutamwa kukántenda munu alitumbyange kwa vanu vanji na kutamwa kukántenda munu alyone. ⁵ Kutamwa kukántenda munu avatendele vanu vanji vitukutuku vya dihoni na kutamwa kukántenda munu alikwete na kutamwa kukántenda munu apiyanye kusunala na kutamwa kukántenda munu alavalange lahakalenge latendewije na munu, ⁶ na kutamwa kukántenda munu ahangalalile lahakalenge, ila kùhangalalila vitukutuku vya uhiu. ⁷ Kutamwa kutuhululiha hwetu kuhwenaha kupililila munamuna yoheyo, na kutamwa kutuhululiha kuhwenaha kukulupila munamuna yoheyo, na kutamwa kutuhululiha kuhwenaha kulolela munamuna yoheyo, na kutamwa kutuhululiha kuhwenaha kulichikulila munamuna yoheyo. ⁸ Kuvatamwa vanu vanji kukee na ntululilo. Henga unabii ùmbekuva na ntululilo, na kutangola luga ya kukanganya kùmbekuva na ntululilo, na kumala elimu na kunang'o kùmbekuva na ntululilo. ⁹ Kwa kuva, imadi yetu na dimongo dyetu dya kuhumya unabii, vikákamilike. ¹⁰ Henga paumbehwika uhiku wa mambo lammalele kukamilika, àlalá lakákamilike làmbepita.

¹¹ Nangu pannavele nimwana n'joko ngútangola muchi nimwana n'joko, ng'ámeka muchi nimwana n'joko, na ngúliuja muchi nimwana n'joko. Henga pangukulumwike, ñnilaleka mambo la chijoko-joko. ¹² Namuna ítulòlà hambí, ìvele muchi tùlola nchilolo chidiyêle, henga anepo païda, tùmbelola chihi mwandu. Vino ngùlamaite chihi mambo kadiki, henga anepo païda, nìmbelamala saana mambo lammalele, malinga Nnungu changumala nangu. ¹³ Bahi vino, ing'ulupa na lilolelo na itamwi, anevyo vèvele chihi nkupwawa, henga likulungwa kupunda lammalele nni itamwi.

14

Ibada itendeke muchi chiilembelewa na kwa mpangilio

¹ Tumbama namene kutamwana. Uchocho, lembela namene kupata dinujo dya Umumu Wanaswe na asa-asa inujo ya unabii. ² Munu atangôla luga ya kukanganya nanga patangola na vanu ila àtangola na Nnungu, kwa kuva, nanga amâla chatangola. Kwa kuhululihwa na Umumu Wanaswe nang'e àtangola mambo la sili. ³ Henga munu avêle na inujo ya unabii, nang'e àtangola na vanu kwajili ya kuvadenga muing'ulupa na kuvakamyá mitima na kuvatuja mitima. ⁴ Munu atangôla luga ya kukanganya àlidenga mwene muing'ulupa. Henga munu ahûmya unabii, aneyo àvadenga muing'ulupa vanu vammalele vankulupîla Yesu.

⁵ Bahi ngùlebela mwenu mmammalele mutangole luga ya kukanganya, henga nikanitamwa namene mùùve na inujo ya unabii.

Kwa kuva, munu avêle na inujo ya unabii nni wamana namene kupunda ayula atangôla luga ya kukanganya, henga vammalele vâmbelinganana akâpwawa munu ahulûla kutana anelo malove latangôla, uchinga vanu vankulupîla Yesu vapate kudengwa muing'ulupa. ⁶ Bahi mmakukulupila avangu, nikàida kwenu mwenu na kutangola luga ya kukanganya, ìmbenfala chamani? Wala nanga faida inimbewing'a, henga nìmbewing'anga faida nikâtana kuyamba uhunulo wanga Nnungu au elimu au unabii au mahundo fulani. ⁷ Tulole nfano wa vyombo vya musiki, malinga chichivele chimbeta au ching'wenyang'wenya. Ikàva iumani ya vyombo anevyo ikâtindana, dachi, munu àmbemala dachi luhimu luwombwa? ⁸ Lipenga likànaombwe kwa iumi ya kukumbula, dachi, nnani ambelipanganîha kwa ing'ondo? ⁹ Uvila nni chiivele kwenu mwenu. Mukâtangola malove lakâmaika, nnani ambemâla chinu chimutangola? Malove lenu lâmbehwena chihi na lipungo. ¹⁰ Pachilambo pâvele luga dyohe dya tafauti, na wala nanga luga ikee na mana. ¹¹ Bahi ikàva nanga pangumala mana ya luga yatangola munu fulani, nangu nìmbekuva nimmidi kwanga nang'e nanang'e àmbekuva mmidi kwang'une. ¹² Nni uchocho chiivele kwenu mwenu. Kwa kuva, mûnalembela namene kupata dinujo dya Umumu Wanaswe, bahi tumbama namene kupata dinujo diyangâta kuvadenga muing'ulupa vanu vankulupîla Yesu. ¹³ Bahi munu atangôla luga ya kukanganya annyuwe Nnungu uchinga apate dimongo dya kutana malove latangwele. ¹⁴ Kwa kuva, nikâyuya kwa luga ya kukanganya

isungu yangu njo iyûwa, henga ding'ano dyangu nanga paditumika. ¹⁵ Ngutende dachi bahi? Nimbeyuwa kwa isungu yangu, henga nimbeyuwa kwa ding'ano dyangu mwalehu. Nimbekwimba kwa isungu yangu, henga nimbekwimba kwa ding'ano dyangu mwalehu. ¹⁶ Ikàva ùnnyuwa chihi Nnungu kwa isungu yako, na anepo pankojano pàvele munu akákameke chutangwele mmaombi lako la kushukulu, àmbehulula dachi kuyambukila “Amina” akuno akákameke luyuwite? ¹⁷ Nni muhiu kuva, maombi lako la kushukulu nni lambone, henga nanga palan'denga munu yunji muing'ulupa.

¹⁸ Nangu nìnshukulu Nnungu kwa kuva ngùtangola kwa luga ya kukanganya kupunda mwenu mmammalele. ¹⁹ Henga palikuwa lya vanu vankulupîla Yesu nikanitamwa namene kutangola malove kananga nnyano la kweleweka uchinga nivahunde vanji, kuliko kutangola malove alufu kumi la luga ya kukanganya. ²⁰ Mmakukulupila avangu, munave na mawaso muchi mmana mmajoko. Henga mawaso lenu làlembelawa latandeki malinga mmanu mmakulungwa. Na kuyamba kutenda masambi, mwenu mùlembelawa mùùve muchi mmana mmajoko. ²¹ Mmalemba Lanaswe Nang'olo àhawile kuchidoni,

“Nìmbetangola na vanu vangu,
kupitila vamidi, vanu vakávele va luga yavo,
henga pamo na anelo nanga pavambengupili-
likana.”

²² Bahi kutangola kwa luga ya kukanganya nni chimaiho cha dimongo dya Nnungu kwajili ya

vanu vakánkulupila Yesu, henga akee kwajili ya vanu vankulupîla Yesu. Na kuhumya unabii nni chimaiho kwajili ya vanu vankulupîla Yesu, henga akee kwajili ya vanu vakánkulupila Yesu.

²³ Bahi ikàva vanu vammalele vankulupîla Yesu vânikojana pamo, na vanu vammalele nkutandilika kutangola luga dya kukanganya, koka nkwida vanu vakákameke chimutangola au vanu vakánkulupila Yesu, dachi, vakambehaula kuva mwenu mùvele na ding'apedi? ²⁴ Henga vanu vammalele vakàva uvahumya unabii, koka nkwida munu akákameke au munu akánkulupila Yesu, àmbekulupihwa na vammalele kuva nang'e nni munu avêle na sambi. Na lammalele lambelapilikana làmbennyukumu, ²⁵ na disili dya muntima mwake òmbepihuliwa, nanang'e àmbetindivala malundi na kumwabudu Nnungu wachidoni, “Muhiu Nnungu àvele pamo na mwenu.”

²⁶ Bahi mmakukulupila avangu, tuhaule chamani nano? Pamukojana pamo kumwabudu Nnungu, yumo aimbe luhimu na yunji ahunde na yunji ahumye uhunulo uhalôka kwa Nnungu na yunji atangole kwa luga ya kukanganya na yunji atane àlalá latangolewa. Lammalele latendeke kwajili ya kuvadenga muing'ulupa vanu vankulupîla Yesu. ²⁷ Vakàpwawa vanu vatangôla luga ya kukanganya, bahi vatangole vavili au vatatu na wala vanapunde, na tena atangole yumo-yumo, na apwawe na munu yunji wa kutana latangolewa. ²⁸ Henga akanapwawe munu wa kutana, bahi anevo vanu vatangôla luga ya kukanganya vanyalale pankojano wa

vanu vankulupîla Yesu, na vatangole chihi chimundamunda uvatangola na Nnungu. ²⁹ Na manabii vatangole chihi vavili au vatatu na vanu vanji valapime anelo malove latangolêwa. ³⁰ Henga ikàva pàvele munu ahumya unabii, na munu yunji nkuhunukuliwa lilove lya Nnungu, bahi ayula ahumya unabii, anyalale. ³¹ Kwa kuva, mwenu mmammalele mûnahulula yumoyumo kuhumya unabii, uchinga vammalele vapate kuhundwa na kukamywa mitima. ³² Manabii vâlembelewa vaitawale inujo ya unabii ivapewije. ³³ Kwa kuva, Nnungu akee Nnungu wa timbwili, ila nni Nnungu wa amani. Malinga chuuvele nnyambo mmakuwa lammalele la vanu vankulupîla Yesu, ³⁴ vakongwe vâlembelewa vanyalale chihi nduu mmakojano la vanu vankulupîla Yesu. Vakâluhusiwa kutangola, ila vâlembelewa valivike pahi mamulaka, malinga chiihaua Sheliya. ³⁵ Ikàva vâvele na chinu cha kuuja, bahi vavauje valume vao kukaya, kwa kuva, nni dihoni kwanga mmahe kutangola pankojano wa vanu vankulupîla Yesu.

³⁶ Dachi, mùtenda lilove lya Nnungu litandikidile kwenu mwenu au limwidilidile chihi mwenu weka? ³⁷ Ikàva munu àlyona kuva nang'e nni nabii au nni munu wa chinnungu, bahi amale kuva alano laninnembidile mwenu nni malaijo langa Nang'olo. ³⁸ Henga munu akanalapilikane malove alano, bahi nanang'e anapilikanwe.

³⁹ Bahi mmakukulupila avangu, lembela namene kuhumya unabii, na munavalimbije vanu kutangola luga dya kukanganya. ⁴⁰ Henga

lammalele làtendeke muchi chiilembelewa na kwa kupangilila.

15

Kufufuka kwanga Kilisto

¹ Hambi mmakukulupila avangu, ngùlumbela ninkumbusange àlálá Malove Lambone laninyubilidile, na mwenu nkulapwechela na kulakulupila mwalehu. ² Na kwa kupitila Malove anelo Lambone mwenu mùnapohwa ikàva mùnahweneha kulakamuliha. Henga ikà nave uchocho, bahi múkulupidile chihi bule.

³ Kwa kuva, nangu nímwing'ile mwenu mahundo la muhimu kupunda lammalele, lannapwechedile nimwene kuhaloka kwa vanu vanji kuva, Kilisto ánihwa kwajili ya disambi dyetu malinga chilahaula Malemba Lanaswe, ⁴ na kuva, ánisikwa, na nniduva lya tatu nkufufuliwa, malinga chilahaula Malemba Lanaswe, ⁵ na kuva, ánililanguja kwa Petulo, koka nkunalilanguja kwa avala vakuhundwa kumi na mbili. ⁶ Na bada ya anelo, nkunalilanguja kwa vakukulupila avetu vanapundile myatano kwa mwanda umo. Na vanu vòhe muanevo vàvele chihi nkulama, henga vanji kadiki vànihwa. ⁷ Na bada ya anelo, nkunalilanguja kwa Yakobo, koka nkunalilanguja kwa mitume vammalele. ⁸ Pamalidile kulilanguja kwa vanu anevo, nkunalilanguja kwang'une, nangu ínavele muchi mwana avelekwejîje kabla myedi yake ikànambihwika.

⁹ Kwa kuva, mitume vammalele nni va muhimu namene kupunda nangu, na wala níkálembelewa kuchemwa ntume, ing'anya ínivalagiha vanu va

Nnungu vankulupîla Yesu. ¹⁰ Henga kwa inema yanga Nnungu, nangu nni ntume vino, na inema yake kwang'une ikánavele chihi chinu chikee na mana. Nangu ngùkodile madengo kupunda vammalele, na wala nikee nangu, ila nni inema yanga Nnungu ikôla madengo pamo na nangu. ¹¹ Bahi ikàva ngùhubili nangu au vanang'o, tuvammalele tùhubili chihi ujumbe uumo, na mwenu mùniukulupila.

Kufufuliwa kwa vanu vahwîle

¹² Hambi ikàva tùhubili kuva, Kilisto ánífufuliwa kuhaloka kwa vanu vahwîle, ing'anya ntwani vanu vanji mmwenu vâhaua kuva, nanga ufufulo wa vanu vahwîle? ¹³ Bahi ikàva nanga ufufulo wa vanu vahwîle, bahi ata Kilisto nanang'e nanga pafufuliwije, ¹⁴ na ikàva Kilisto nanga pafufuliwije, bahi mahubili letu lakávele na mana na ing'ulupa yetu ikee mana. ¹⁵ Pamo na anelo, hwetu twònekana kuva tumasaidi tuvakulambila kumwamba Nnungu, kwa kuva tùnashuhudila kuva Nnungu ánínfufula Kilisto kuhaloka kwa vanu vahwîle. Henga ikàva muhiu kuva vanu vahwîle vakáfufuliwa, bahi muhiu kuva Nnungu nanga pananfufwile Kilisto. ¹⁶ Kwa kuva, ikàchiva muhiu kuva vanu vahwîle vakáfufuliwa, bahi Kilisto nanang'e nanga pafufuliwije. ¹⁷ Na ikàva Kilisto nanga pafufuliwije, bahi ing'ulupa yenu ikee na mana, na mpaka hambu bado mèmehinkuva na masambi. ¹⁸ Bahi ikàva uchocho, vanu vammalele vahwîle akuno uvankulupila Kilisto, vànyahika mwalehu. ¹⁹ Na ikàva tùnolela Kilisto kwa maisha alano la vino

weka, bahi hwetu nni tuvanu tuvakuvikiwa chididi kupunda vanu vammalele va pachilambo.

²⁰ Henga nni muhiu kuva, Kilisto áñifufuka kuhaloka kwa vanu vahwîle, na alino òimaiha kuva, avala vahwîle navanang'o vàmbeufuliwa.

²¹ Malinga kuhwa kuchinaidile kupitila munu yumo, uchocho ufufulo wa vanu vahwîle ùniida kupitila munu yumo. ²² Kwa kuva,

malinga chiivele kuva, kupitila Adamu vanu vammalele vànahwa, uchocho kupitila Kilisto vanu vammalele vàmbekuva na umi. ²³ Henga kufufuka aneko kùvele na mpango wake. Kilisto nni ntandi kufufuliwa koka vapapate vanu vake, anepo pambeida. ²⁴ Na bada ya

anelo, ntululilo wa vitukutuku vyammalele ùmbehwika. Anepo njo Kilisto pambewondonga utawala wammalele, na mamulaka na dimongo dyammalele, koka amwing'e Nnungu Atata Ufalume. ²⁵ Kwa kuva, Kilisto àlembelewa atawale mpaka Nnungu pambevalema amongo vake vammalele na kuvavika pahi madodo la Kilisto.

²⁶ Na mmongo wa ntululilo ámbeondongwa nni kuhwa. ²⁷ Kwa kuva, Malemba Lanaswe làhaua kuva, “Nnungu àmpele mamulaka la kutawala vitukutuku vyammalele.” Henga Malemba

Lanaswe palahaua kuva, “Nnungu àmpele mamulaka la kutawala vitukutuku vyammalele,” malove alano làlanguja kuva Nnungu akávalangiwa mmitukutuku anevyo, kwa kuva nang'e njo amwingîle Yesu mamulaka la kutawala vitukutuku vyammalele. ²⁸ Bahi vitukutuku vyammalele pavimbevikwa pahi mamulaka la Kilisto, anepo njo Mwana pambelivika pahi

mamulaka la Nnungu amwing'île mamulaka la kutawala vitukutuku vyammalele uchinga Nnungu avitawale vitukutuku vyammalele.

²⁹ Ikàva vanu vahwîle vakáfufuliwa, dachi vanu avala vabatîswa kwajili ya vanu vahwîle vâlolela kupata chinu ntwani? Na ikàva vanu vahwîle nanga pavafufuliwa, ing'anya ntwani vanu vânatîswa kwajili yavo? ³⁰ Na hwetu tuvene, ing'anya ntwani tûlivika muhatali kila lisaa?

³¹ Mmakukulupila avangu, nni muhiu kuva kila liduva nangu ngùpatwa na hatali ya kuhwa! Na ngùmaiha kuva chinu anecho nni muhiu malinga chingumaiha kuva nalinowela kwajili yenu mwenu kwa kulundanywa kwenu na Yesu Kilisto Nang'olo wetu. ³² Ngùpanyene na anyama vakúyoha, yani vanu va apano pa Efeso. Ikàva ngùpanyene kwa makudungilo la chimunu, dachi ngùpete faida ntwani? Na ikàva vanu vahwîle vakáfufuka, bahi, “Leka tulye na kukimbila, kwa kuva nundu tûmbehila.”

³³ Munakumbike, “Kuvika chinemba na vanu vabaya, kùtimbanganga tabia yambone.”

³⁴ Hihimukanga muchi chimulembelewa, na lekanga kutenda sambu, kwa kuva vanu vanji mmwenu nanga pavammaite Nnungu kananga kadiki. Ngùtongola uchocho uchinga nintayange dihoni.

Kufufuka kwa mmili

³⁵ Panjika munu yunji ànahulula kuuja kuva, “Vanu vahwîle vâmbefufuliwa dachi? Vâmbekuva na mmili uvêle dachi?” ³⁶ Aneyo nni iuji ya chivelu! Paupanda imbeyu pahi, aila imbeyu ikâhululika kumela ikànahwe hoti. ³⁷ Achila chiupanda pahi

nni imbeyu weka, panjika imbeyu ya ngano au imbeyu chihi inji, na akee ntipu umbehumîla lukoto. ³⁸ Henga Nnungu àing'a aneyo mitipu miili yalembela mwene, na kila aina ya imbeyu àhumija ntipu uvêle na mmili wa weka.

³⁹ Miili ya viumbe vyammalele nanga pailandana. Vanu vâvele na miili yavo ya weka, na anyama vâvele na miili yavo ya weka, na vyuni vâvele na miili yavo ya weka, na ahomba na vanang'o vâvele na miili yavo ya weka. ⁴⁰ Uchocho, pâvele na miili ya kulihunde na miili ya pachilambo, na ikatapadi ya miili ya kulihunde ikálandana na ikatapadi ya miili ya pachilambo. ⁴¹ Ikatapadi ya liduva ikálandana na ikatapadi ya mwedi au ikatapadi ya dinondwa, na ata ikatapadi ya dinondwa nainang'o ìnatindana.

⁴² Uvila njo chiimbekuva pavambefufuliwa vanu vahwîle. Malinga chiivele imbeyu, mmili ùsikwa muulongo akuno uvèlè na hali ya kukandika, henga paufufuliwa ùùva na hali ikákandika. ⁴³ Mmili ùnasikwa akuno uvèlè muhali ikákatapele, na ùfufuliwa akuno uvèlè muhali ya kukatapala, ùsikwa akuno uvèlè muhali ya kudidimanga, na ùfufuliwa akuno uvèlè muhali ya dimongo. ⁴⁴ Ùsikwa mmili wa chimunu, henga paufufuliwa ùùva mmili wa chinnungu. Ikáva pâvele mmili wa chimunu, bahi pâvele na mmili wa chinnungu. ⁴⁵ Kwa kuva, Malemba Lanaswe lâhaua kuva, “Munu ntandi, Adamu, nkutendeka kuva chiumbe chivêle na umi,” henga Yesu, Adamu wa ntululilo, nni imumu ivêng'a vanu umi. ⁴⁶ Henga mmili ulongoledîle kwida akee aula wa

chinnungu ila nni aula wa chimunu, koka nkwiida aula wa chinnungu. ⁴⁷ Munu ntandi Adamu, áumbwije kwa ulongo wa chilambo achino, henga Yesu, Adamu wavili, nang'e àhaleke kulihunde. ⁴⁸ Vanu vammalele va chilambo achino vàlandana na ayula aumbwîje kwa ulongo, na vanu va kulihunde vàlandana na ayula ahalêke kulihunde.* ⁴⁹ Malinga chitulandene na ayula aumbwîje kwa ulongo, nni uchocho chitumbelandana na mmili wa ayula ahalêke kulihunde.

⁵⁰ Mmakukulupila avangu, chinu chíngulambèlà kutangola nni achino, miili yetu iumbwîje kwa inyama na myadi ikáhulula kutwala mapala la Ufalume wa Nnungu muhali aneyo, yani miili yetu ya kukandika ikáhulula kutwala mapala la Ufalume ukee na ntululilo.

⁵¹ Hambu pilikananga, nangu nìnyaulilanga mwenu sili kuva, pambeida Yesu hwetu tunkulupîla Yesu, akee tuvammalele tumbekûhwa, henga tuvammalele tùmbeindikulanywa.

⁵² Kupindikulanywa aneko kumbetendeka kwa kupiyanya, malinga chilakapila meho, muuhiku aula ulimbeumana lipenga lya ntululilo. Kwa kuva, lipenga palimbeumana, vanu vahwîle vàmbeufuliwa na kuva na hali ikáhululika kuhwa kavila, na hwetu tuvammalele tùmbeindikulanywa. ⁵³ Kwa kuva, lasima mmili wa kukandika upindikulanywe kuva mmili ukákandika, yani mmili wa kuhwa lasima upindikulanywe kuva mmili ukáhwa. ⁵⁴ Bahi mmili auno ukandîka paumbepindikulanywa

* **15:48** Paolo pahaula vanu va kulihunde, àvayambá vanu vánkulupîla Yesu.

kuva mmili ukákandika, yani mmili wa kuhwa paumbepindikulanywa kuva mmili ukáhwa, anepo njo palimbetimila alila lilembwîje Mmalemba Lanaswe kuva, “Kuhwa kunilemwa na ushindi.”

⁵⁵ “Wako kuhwa, ushindi wako ùvele kwachi? Wako kuhwa, dimongo dyako dya kuwalala ðivele kwachi?”

⁵⁶ Kuhwa kùpata dimongo dya kuwalala ing'anya ya kupwawa kwa sambi, na sambi ìpata dimongo dyake ing'anya ya kupwawa kwa Sheliya ya Musa.

⁵⁷ Henga ashukuliwe Nnungu atwîng'a ushindi kwa indila yanga Nang'olo wetu Yesu Kilisto!

⁵⁸ Bahi mmakukulupila avangu unin-tamwanga, hwinganga wala munatikinyike. Hweneha kuntumikila Nang'olo maduva lammalele akuno umumala kuva madengo la kukamajanga lamukola kwajili ya Nang'olo lakambekuwa muchi chinu chikee mana.

16

Nchango kwajili ya vanu vankulupîla Yesu va ku Yelusalemu

¹ Hambu kuyamba aula nchango kwajili ya vanu vankulupîla Yesu va imanga ya ku Yelusalemu, na mwenu tendanga uchocho malinga chinilalijije makuwa la vanu vankulupîla Yesu la chilambo cha ku Galatiya. ² Kila liduva lya Jumapili, kila munu mmwenu àlembelewa ahapule dihela kadiki kupapatana na chapata koka akondye, uchinga munalembelewe kutenda nchango kwa mwanda umo uhiku aula unimbekuwa nangu ng'amwèlè.

³ Na nangu panimbeida, nìmbeveng'a baluwa dya

kuvamaiha vanu vamumbevatandola mmwenu, uchinga vapelekeje dinujo dyenu ku Yelusalemu. ⁴ Na ikàlembelewa na nangu nguhwene, bahi, vànàpapatana na nangu.

Makudungilo la Paolo

⁵ Nguchinguide unannolanga mwenu bada ya kupitila chilambo cha ku Makedoniya, kwa kuva ngùkudungila kupitila ku Makedoniya. ⁶ Panjika nìmbeikala pamo na mwenu kadiki, na ikàhululika nìmbeikala na mwenu mpaka kumalilika mahiku la chipwepwe, uchinga mupate kunguyangata kuhweneha na mwanda wangu kwoheko ku-nimbehwena. ⁷ Kwa kuva, nikátamwa kwonana na mwenu kwa kupita chihi, henga Nang'olo akátamwa, ngùlolela kuikala na mwenu kadiki.

⁸ Henga nìmbeikala apano pa Efeso mpaka palim-behwika liduva lya sikukuu ya lichela, ivachema Pentekoste. ⁹ Kwa kuva, apano ngùpete wasa nkulu wa kukola madengo lavêle na mana, ikànaava vanu vangutahûka vavele vohe.

¹⁰ Henga Timoseo akàida kwenu, mp-wechelange saana uchinga anayope mmwenu, kwa kuva nang'e àkola madengo la Nang'olo muchi nangu nimwene. ¹¹ Bahi anapwawe munu wa kunhebula, henga nnyangatange ahwenehe na mwanda wake kwa amani, uchinga ahulule kuuila kavila kwang'une, kwa kuva mbèn-kunnindilila, nang'e pamo na vakulupîla avetu vanji.

¹² Na kunnyamba nkúkulupila nnyetu Apolo, nangu ñninnyuwa namene aide kwenu mwenu, nang'e pamo na vakulupîla avetu vanji, henga

akanatamwije kwida vino, ila àmbeida pambepata wasa.

Malove la ntululilo

¹³ Mùùve meho, na imilanga dedede muing'ulupa, mulikamyange na mulihwingihe.

¹⁴ Tendanga mambo lammalele kwa kutamwana.

¹⁵ Mmakukulupila avangu, mwenu mùnimmala Stefana pamo na vanu va nng'ande mwake, vanang'o nni vanu vatandi kunkulupila Yesu nchilambo cha Akaya, anevo vànilihumya kuvatumikila vanu vankulupîla Yesu. Bahi nanyuwanga namene, ¹⁶ vapilikanile vanu malinga anevo, na vammalele vatumîka mmadengo alano kwa kutumbama.

¹⁷ Nanani nahangalala kwa kupwawa kwa Stefana na Folitunato na Akaiko apano, kwa kuva kupwawa kwavo kùvele muchi kupwawa kwenu.

¹⁸ Vànihangalaja ntima wangu na mitima yenu mwalehu. Bahi vâeshimu vanu malinga anevo.

¹⁹ Makuwa lammalele la vanu vankulupîla Yesu la chilambo cha ku Asiya lânansalimila. Akila na Pilisila pamo na vanu vankulupîla Yesu vakojâna nng'ande mwavo, vâansalimila namene, ing'anya hwetu nni utuvamo kwa kulundana na Nang'olo. ²⁰ Vakúkulupila avetu vammalele va apano, vâansalimilanga. Na mwenu uchocho, pamusalimiana langujanga kutamwana chinnungu.

²¹ Aino nni salamu inguilemba kwa nkono wangu nimwene, nangu Paolo. ²² Ikàva munu woheyo akántamwa Nang'olo, alanike! Nang'olo wetu, ida! ²³ Inema yanga Yesu Nang'olo ììve pamo

na mwenu. ²⁴ Nantamwanga mwenu mmam-
malele, ing'anya hwetu nni utuvamo kwa kulun-
dana na Yesu Kilsto.

**LILAILANO LYAHAMBI LYA NNUNGU KWA
VANU VAMMALELE**
**Portions of the Holy Bible in the Makonde language of
Mozambique and Tanzania**
**Porções da Bíblia Sagrada no idioma Makonde de
Moçambique**

copyright © 2008 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Makonde

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: Pioneer Bible Translators

Copyright Information

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Makonde

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.
Pictures included with Scriptures and other documents on this site are
licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses,
please contact the respective copyright owners.

2019-12-29

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files
dated 29 Jan 2022

e50d2b9d-5016-5132-9a8e-701dc953e2af